

Gemeente Edam-Volendam

Deelrapport 1

Cultuurhistorische Verkenning “Attentiegebied Oude Kom Volendam”

MSP & R²OB

Versie 1.1

Januari 2012

Inhoudsopgave

<i>1 Aanleiding</i>	5
<i>2 Leeswijzer opbouw rapport en bijlagen</i>	7
<i>3 Beleidsuitgangspunten & cultuurhistorisch attentiegebied</i>	9
3.1 Erfgoedverordening	9
3.2 Cultuurhistorisch attentiegebied en zijn begrenzing	9
<i>4 Nederzettingenstructuur</i>	13
4.1 Heden	13
4.2 Ontstaansgeschiedenis van Volendam	13
4.3 Structuur en bebouwing in historisch perspectief	15
4.4 Waardering nederzettingenstructuur	16
<i>5 Bodemgesteldheid</i>	17
5.1 Veen en klei	17
5.2 Afwatering	18
5.3 Oude kom nader beschouwd	18
5.4 Waardering historische en fysische gesteldheid	19
<i>6 Grondgebruik</i>	21
6.1 Ontwikkeling	21
6.2 Agrarisch grondgebruik	21
6.3 Niet-agrarisch grondgebruik	22
6.4 Landschaps- en dorpsbeeld	22
6.5 Waardering grondgebruik	23
<i>7 Infrastructuur</i>	25
7.1 Landwegen	25
7.2 Wateren	25
7.3 Dijklichamen	25
7.4 Tramwegen	26
7.5 Militaire infrastructuur	26
7.6 Waardering infrastructuur	27

8	<i>Bebouwingskarakteristiek</i>	29
8.1	Belangrijkste onderdelen	29
8.2	Karakteristieke bebouwing	29
8.3	Waardering bebouwingskarakteristiek	30
9	<i>Cultuurhistorische rapporten deelgebieden I t/m V</i>	33
9.1	Vooraf	33
9.2	Doolhof	33
9.3	Haven	33
9.4	Meerzijde	34
9.5	Zeekant	35
9.6	Aalstraat en Zuideinde	35
10	<i>Conclusies en advies</i>	37
10.1	Conclusies	37
10.2	Advies	38
	<i>Verantwoording</i>	39
	<i>Literatuur</i>	41
	<i>Colofon</i>	43

1 Aanleiding

De komende jaren gaat er veel veranderen in de monumentenzorg. Deze ontwikkeling wordt doorgaans aangeduid met het begrip “*Modernisering Monumentenzorg*”.

De meest in het oog springende veranderingen daarbij zijn:

- de wettelijke verplichting cultuurhistorische belangen mee te wegen in de ruimtelijke ordening;
- de wens om de kansen tot een beter op elkaar aansluitend instrumentarium.

De aanleiding over te gaan tot deze modernisering is enerzijds het veranderende denken over hoe om te gaan met monumenten en anderzijds een verschuiving van een objectgerichte benadering naar een meer gebiedsgerichte benadering.

Meer concreet zal deze beleidsontwikkeling onder meer leiden tot een wijziging per 1 januari 2012 van het Besluit ruimtelijke ordening. Met deze wijziging wordt uitvoering gegeven aan enkele maatregelen uit de beleidsbrief “Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo)”, waarin wordt voorgesteld om meer generieke borging van cultuurhistorische waarden vooraf in het proces van de ruimtelijke ordening te brengen. In artikel 3.1.6., tweede lid, onderdeel a van het Besluit ruimtelijke ordening zal worden bepaald dat gemeenten bij het maken van bestemmingsplannen moeten aangeven hoe zij rekening hebben gehouden met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden.

De gemeente Edam-Volendam heeft op deze beleidsontwikkeling geanticipeerd door de gemeentelijke beleidsnota “Bouwstenen voor een Monumentenbeleid gemeente Edam Volendam 2010-2013” alsmede de “Erfgoedverordening Gemeente Edam-Volendam 2010” (hierna: Erfgoedverordening) vast te stellen.

Naast deze landelijke ontwikkeling is in de afgelopen periode bij de gemeente sprake van een groeiend besef, dat zorgvuldig moet worden omgegaan en meer aandacht dan voorheen nodig is voor het eigen cultureel erfgoed binnen de gemeente. In dit opzicht heeft de stadskern van Edam al een jaren oude traditie en is voor wat de Oude kom van Volendam betreft, sprake van een noodzakelijke inhaalslag.

Als eerste stap in dat proces heeft een inventarisatie plaatsgevonden van de objecten die mogelijk in aanmerking komen om als gemeentelijk monument te worden aangewezen.

Deze inventarisatie is inmiddels afgerond en de uitkomsten hiervan worden betrokken bij de procedure tot vaststelling van het bestemmingsplan Oude Kom Volendam 2012. In dat kader is sprake van 66 objecten die in beginsel in aanmerking komen om te worden aangewezen als respectievelijk karakteristieke - dan wel beeldbepalende bouwwerken oftewel waardevolle cultuurhistorische elementen.

Naast deze objectgerichte inventarisatie, is stilgestaan bij de vraag of de Oude kom van Volendam geheel of gedeeltelijk een zodanige cultuurhistorische waarde heeft, dat dit gebied of onderdelen daarvan in aanmerking komt om als een “cultuurhistorisch attentiegebied” ingevolge de Erfgoedverordening te worden aangewezen.

2 Leeswijzer opbouw rapport en bijlagen

Alvorens nader wordt in gegaan op de opbouw van onderhavige verkenning (= deelrapport 1 van bijlage C) is het goed erop te wijzen, dat dit rapport dient te worden gelezen in samenhang met de regeling, zoals die is neergelegd in de Erfgoedverordening. In hoofdstuk 3 van deze verkenning zal nog kort nader op dit verband worden ingegaan.

Onderhavige verkenning bevat een beschrijvende toelichting vanuit een cultuurhistorisch perspectief waarom het bestuurlijk wenselijk is te besluiten over te gaan tot de aanwijzing van een vijftal deelgebieden die tezamen een zgn. “cultuurhistorisch attentiegebied” vormen. Bij het vaststellen van de begrenzing van het attentiegebied is het gebied richtinggevend geweest, dat ingevolge het Beeldkwaliteitsplan is aangemerkt als waardevol vanuit stedenbouwkundig oogpunt, in verband met zijn samenhang, de schaal/maat/functie, inrichting en cultuurhistorie.

Ter onderbouwing c.q. verantwoording¹ van de uiteindelijke afweging of de Oude kom van Volendam geheel of gedeeltelijk in aanmerking komt te worden aangewezen als zgn. “cultuurhistorisch attentiegebied” ingevolge de Erfgoedverordening is naast deze cultuurhistorische verkenning een vijftal waardenstellingen² gemaakt van het beoogde gebied. Deze vijf³ waardenstellingen zijn opgenomen in deelrapport 2 van bijlage C. In hoofdstuk 9 van onderhavige verkenning worden deze waardenstellingen samengevat en in die zin, zijn deelrapport 2 met bedoelde waardenstellingen en onderhavige verkenning onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Daarnaast is een overzicht van de bebouwing opgenomen in deelrapport 3 en bevat deelrapport 4 een overzicht van het openbare gebied, water en bijzondere objecten. Deze vier deelrapporten vormen tezamen bijlage C “cultuurhistorische verkenning” en dienen ter motivering voor de planologische bescherming van een deel van de Oude kom van Volendam.

Onderhavig rapport bestaat uit 10 hoofdstukken en 4 tekeningen.

In de hoofdstukken 1 tot en met 3 wordt kort stilgestaan bij de aanleiding voor dit rapport en de samenhang met de overige beleidsdocumenten.

De hoofdstukken 4 tot en met 8 geven een toelichting op de waardenstelling van de cultuurhistorie van het attentiegebied gezien vanuit het perspectief van:

- de feitelijke ontstaansgeschiedenis van het gebied en zijn begrenzing;
- de bodemgesteldheid;
- grondgebruik en economische activiteiten;
- infrastructuur;
- bebouwingskarakteristiek.

¹ Objectief gezien en daarom te verantwoorden.

² Dat wil zeggen dat per te onderscheiden deelgebied waaruit het attentiegebied is opgebouwd, een cultuurhistorisch rapport is gemaakt zoals is bedoeld in artikel 1, lid j, van de Erfgoedverordening juncto artikel 19 van het bestemmingsplan.

³ Zie voor de redengeving van de keuze voor dit aantal van 5 deelgebieden ook datgene wat daarover hierna is opgemerkt in hoofdstuk 3 van deze verkenning.

Zoals hiervoor opgemerkt volgt dan in hoofdstuk 9 een samenvatting van de belangrijkste conclusies van de vijf separaat opgestelde cultuurhistorische rapporten, zoals die zijn neergelegd in deelrapport 2.

Het hoofdstuk 10 van dit rapport bevat de conclusies en een advies.

Bij dit rapport behoren vervolgens nog 4 tekeningen:

- tekening 2011.01 waardering gebouwen;
- tekening 2011.02 waardering openbaar gebied en water;
- tekening 2011.03 overzicht bijzondere objecten;
- tekening 2011.04 waardering gebruik openbare ruimte.

Tenslotte wordt voor alle duidelijkheid nog opgemerkt dat alle vier deelrapporten tezamen als bijlage C “Cultuurhistorische verkenning” integraal onderdeel uitmaken van de *planregeling* van het bestemmingsplan “Oude Kom Volendam 2012”.

3 Beleidsuitgangspunten & cultuurhistorisch attentiegebied

3.1 Erfgoedverordening

De gemeenteraad heeft bij besluit van de 24 november 2011 de “Erfgoedverordening Edam-Volendam 2010” vastgesteld.

Voor zover relevant wordt in eerste instantie verwezen naar respectievelijk *artikel 1, letters g, j en l* alsmede *artikel 2, letter e* van voornoemde verordening.

In artikel 2, onder letter e, van de bedoelde verordening is bepaald: “*Als gemeentelijk monument wordt aangemerkt een onroerende zaak en/of terrein als bedoeld in sub l (letter l) van deze verordening, die en/of dat in een vigerend bestemmingsplan en de daarbij behorende verbeelding is bestemd tot “Waarde-Edam-Volendam erfgoed” met de daarbij nadere aanduiding (e) cultuurhistorisch attentiegebied*”.

In het artikel 1, bij letter g, is voorts bepaald: “**Cultuurhistorisch attentiegebied:** een gebied dat zich kenmerkt door een ruimtelijke, cultuurhistorische en/of architectonische waarde, zoals omschreven in het bij het bestemmingsplan als bijlage toegevoegde cultuurhistorisch rapport, en dat bescherming geniet in gevolge de dubbelbestemming “Waarde-Edams-Volendam erfgoed””.

Onderhavig rapport dient daarbij te worden opgevat als een nadere (beschrijvende) toelichting in cultuurhistorisch perspectief op de waardenstelling van de vijf deelgebieden, die samen het “cultuurhistorisch attentiegebied Oude kom Volendam” omvatten.

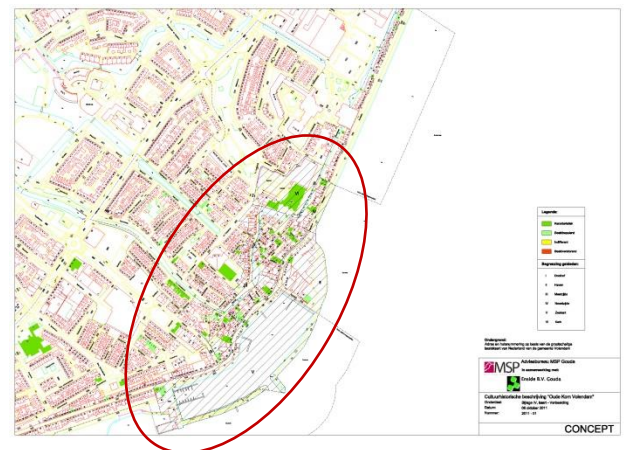
3.2 Cultuurhistorisch attentiegebied en zijn begrenzing

De gemeente Edam-Volendam kent vele cultuurhistorisch waardevolle structuren en gebouwen. Inmiddels is het inzicht ontstaan dat dit ook geldt voor delen van de Oude kom van Volendam.

De begrenzing van het cultuur- historische attentiegebied is gevonden in de historische situatie van de oude kom van Volendam van de 19^e en begin 20^e eeuw. In het Beeldkwaliteitsplan is hiervoor een eerste voorzet gegeven.

Tot het begin van de 20^e eeuw waren de zones langs de haven, het Dril, het Doolhof en het Noord - en Zuideinde bebouwd.

In het eerste kwart van de 20^e eeuw is de St. Vincentiuskerk met pastorie gebouwd en de begraafplaats aangelegd. Rond die tijd is eveneens de bebouwing ten westen van het Breekje langs de Meerzijde en de Aalstraat opgericht.

Attentiegebied en gemeentelijke monumenten in de oude kom van Volendam

Bij een verdere beoordeling van deze gebieden door middel van de waardenstellingen is naar voren gekomen, dat hiermee de begrenzing van het attentiegebied valt te rechtvaardigen.

Vanwege de verschillende perioden in de 19^e en begin 20^e eeuw waarin het dorp Volendam met zijn Oude kom zich heeft ontwikkeld, zijn er binnen het gedeelte van de Oude kom, dat het beoogde attentiegebied omvat, uiteindelijk vijf deelgebieden van elkaar te onderscheiden.

Dit onderscheid tussen deze deelgebieden hangt samen met de verschillen per gebied qua stedenbouwkundige structuur, typologie en leeftijd van de bebouwing, architectuur en architectuurgeschiedenis en waardering in cultuurhistorisch opzicht.

Het attentiegebied als zodanig is derhalve weinig homogeen van samenstelling. Daarom is ervoor gekozen het attentiegebied op te knippen in bedoelde vijf deelgebieden, die elk afzonderlijk nader zijn beschouwd.

Dit laatste wil zeggen, dat er voor elk deelgebied een afzonderlijk cultuurhistorisch rapport is opgesteld. Bij elk rapport is een tekening gevoegd waarop de cultuurhistorische waarden van de gebouwen is aangegeven en een tekening waarop de cultuurhistorische waarden van het openbare gebied is aangegeven.

Het attentiegebied is onderverdeeld in de volgende te onderscheiden deelgebieden:

I	Doolhof	tekeningen 2011.05 en 2011.06
II	Haven	tekeningen 2011.07 en 2011.08
III	Meerzijde	tekeningen 2011.09 en 2011.10
IV	Zeekant	tekeningen 2011.11 en 2011.12
V	Aalstraat/Zuideinde	tekeningen 2011.13 en 2011.14

Oude kom Volendam omstreeks 1928

Volendam omstreeks 1990

Ter toelichting op de cultuurhistorische waarde van het gebied is nog het volgende relevant.

De oorspronkelijke kleinschalige structuur, de dijk met daarlangs de voor Volendam zo karakteristieke panden en de herkenbare perceelsgewijze opbouw met stegen zijn van grote waarde voor het karakter van het gebied. Behoud van het bebouwings- en verkavelingspatroon, een juiste toepassing van materialen en kleuren en vooral een zorgvuldige uitwerking van de detaillering is van belang, omdat dit mede de dragers vormen van het gebied.

Haven van Volendam omstreeks 1926

Het karakteristieke waterfront van Volendam vertegenwoordigt belangrijke cultuurhistorische waarden. Behoud van de samenhang, de herkenbaarheid en de identiteit van deze kwaliteit zou kader stellend en richtinggevend moeten zijn bij de verdere, toekomstige ruimtelijke planvorming.

Naast de (toekomstige) wettelijke verplichting bestaat er voor wat betreft het behoud van deze waarden ook een zekere morele plicht tegenover toekomstige generaties. Tenslotte zijn met het behoud grote economische belangen gediend.

Veelal niet direct zichtbaar, maar zeker zo bijzonder, zijn de (waarschijnlijke) archeologische monumenten in de ondergrond.

De vele toevoegingen aan - en wijzigingen in het gebied hebben in de loop van de tijd gezorgd voor een mengeling van gebouwen met min of meer dezelfde stijlkenmerken. Veel eigenaren en/of bedrijven hebben hun eigendom in de loop der tijd verbouwd of nieuwbouw gepleegd, waarbij geprobeerd is de “Volendamse voorgevels” met groen houten of kunststof voorschot, makelaar, vensters met roeden verdeling en dakpannen/nokken haaks op de weg in het beeld in te passen.

Vaak is dat goed gelukt, maar op enkele plaatsen wijkt de nieuwe(re) bebouwing qua schaal, maat en detaillering af van de gangbare gebiedskarakteristiek en de traditionele detaillering van gebouwen. Sprekende voorbeelden hiervan zijn te vinden op de hoek van de Haven/Havendijkje en aan de Meerzijde.

De nog aanwezige waardevolle bebouwing valt dan weg tegen de (toegevoegde) bebouwing. Er is weliswaar getracht stijlkenmerken (*kapvorm, kaprichting, gevelindeling en kleur*) toe te passen, maar dat is niet altijd even zorgvuldig gebeurd en dan ook nog vaak van een minder architectonisch niveau. In het gebied doen ook de aanbouwen aan de voorzijde van de (horeca) panden aan de Haven, hoewel het economisch belang evident is, afbreuk aan de cultuurhistorische waarden van de gebouwde omgeving.

De uitkomst van de waardenstelling, zoals neergelegd in de vijf voor dit attentiegebied opgestelde *cultuurhistorische rapporten*, kan als volgt worden samengevat:

I	Doolhof	waardenstelling 18 punten;
II	Haven	waardenstelling 17 punten;
III	Meerzijde	waardenstelling 16 punten;
IV	Zeekant	waardenstelling 18 punten;
V	Aalstraat/Zuideinde	waardenstelling 10 punten.

Alle vijf deelgebieden zijn derhalve hoger gewaardeerd dan 8 punten en voldoen daarmee aan het criterium om te worden aangewezen als een gemeentelijk monument.

De gebieden I t/m IV hebben een *hoge cultuurhistorische waarde* (> 14 punten) en het gebied V heeft een gemiddelde cultuurhistorische waarde (> 8 en < 13). Samen hebben de gebieden I t/m V 79 punten.

Deze score resulteert in een gemiddelde waardering van bijna 16 punten, datgene wat voldoende is om het gehele gebied, mede vanwege hun ligging ten opzichte van elkaar⁴ en door hun onderliggende samenhang⁵, te kwalificeren als een gemeentelijk monument met een hoge cultuurhistorische waarde (waarde > 14 punten).

⁴ Dat wil zeggen ‘grenzend aan elkaar’.

⁵ Open plekken of hiaten binnen het attentiegebied kunnen leiden tot ontwikkelingen of verstoringen, die de waarden binnen het gebied als geheel aantasten of afbreuk doen aan de op zichzelf staande waarde van enig deelgebied.

De uiteindelijke aanwijzing van het gebied als gemeentelijk monument c.q. cultuurhistorisch attentiegebied kan een bijdrage leveren aan het behouden en/of het versterken van de stedenbouwkundige -, architectonische - en de cultuurhistorische waarden in de oude kom van Volendam.

Onderhavig doel kan worden bereikt door het bebouwings- en het verkavelingspatroon als uitgangspunt te kiezen voor behoud en/of nieuwe ontwikkelingen. Nieuwe bebouwing zou binnen deze patronen moeten worden ingepast om de voor Volendam karakteristieke architectuur te behouden met de juiste toepassing van materialen, kleuren en een zorgvuldige uitwerking van de detaillering.

4 *Nederzettingenstructuur*

4.1 Heden

De gemeente Edam-Volendam heeft thans twee woonkernen, namelijk de woonkern Edam en die van Volendam. De woonkern Edam telt op 31 december 2010 ca. 7.200 inwoners en die van Volendam heeft op genoemde datum een aantal van bijna 21.300 inwoners. Over de rest van het grondgebied van de gemeente wonen verspreid nog ruim 100 inwoners. Het buurtschap “Katham” is vrijwel omsloten door de bebouwing van Volendam. In het buitengebied van de gemeente dat van oudsher bestaat uit gedeelten van de polders “Purmer”, “Zeevang” en de “Zuidpolder” bevinden zich een aantal boerderijen.

4.2 Ontstaansgeschiedenis van Volendam

Het dorp Volendam⁶ is ontstaan na 1357, toen het stadje Edam toestemming kreeg tot de aanleg van het Oorgat⁷. De eerste vermelding in de archieven dateert echter pas van rond 1462. Na de sluiting van de Zuiderzeedijk ter plaatse van de IJde heeft de nederzetting van Volendam zich pas echt verder ontwikkeld. In die tijd leiden de inwoners van deze nederzetting een enigszins teruggetrokken bestaan en zijn de contacten met het naburige Edam spaarzaam.

In de periode van halverwege de 15^e eeuw tot het einde van de 17^e eeuw speelt naast het boerenbedrijf, paardenfokkerij en veeteelt in de Zuidpolder ook de visvangst in het Volendammeer een rol. De vissers hebben tot in het midden van de 17^e eeuw een natuurlijke haven in een kreek, die door het buitendijs gelegen land met de zee in verbinding heeft gestaan.

Inklinking van de bodem in combinatie met de stijging van de zeespiegel en de daarmee gepaard gaande wateroverlast hebben er gaandeweg toe geleid, dat Volendam zich meer is gaan ontwikkelen tot een vissersdorp. Vooral na de uitbraak van de runderpest in 1730 is Volendam overgegaan op de visserij als hoofdbron van inkomsten. Die ontwikkeling is geleidelijk verlopen en in gang gezet met de situatie dat het dorp zich rond 1650 al heeft ontwikkeld tot de voornaamste visleverancier van Amsterdam.

In 1661 is er voor de toenemende vissersvloot een haven met paalwerken aangelegd. Rond die periode heeft het dorp op het gebied van de maritieme traditie voor zover die samenhangt met zang, dans, klederdracht en gebruiken een geheel eigen weg gevolgd.

In 1779 is vervolgens de Noorderhaven aangelegd. Deze haven is aan het eind van de 19^e eeuw verbeterd. De kern van het oude dorp is overwegend gesitueerd aan de landzijde van de dijk. Later vindt er een uitbreiding landinwaarts achter de dijk plaats, waarmee de bebouwing enigszins uitwaaiert langs de dijk. En zo is het begin ontstaan van de bebouwing die thans worden geduid als respectievelijk het Noord- en Zuideinde.

Voor de 19^e eeuw is voor Volendam een periode van groei en bloei geweest. De visserij floreerde en in 1891 heeft het dorp met zijn 258 vissersschepen voor de visvangst op de Noord- en Zuiderzee de grootste vissersvloot langs Zuiderzeekust.

⁶ Eigenlijk ‘Vollendam’

⁷ De nieuwe verbinding met de Zuiderzee, het ‘oare’ gat oftewel het Oorgat

Overbevissing en de latere afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee hebben ervoor gezorgd, dat de inwoners van Volendam steeds meer werkgelegenheid zochten in de vishandel, bouwnijverheid, industrie en dienstverlening.

Intussen is vanaf 1838 een kunstenaarskolonie neergestreken in Volendam, die het dorp later een landelijke bekendheid heeft gegeven. In die periode heeft ook de klederdracht van het dorp een landelijke erkenning gekregen. Rond die tijd heeft het toerisme door de goede bereikbaarheid vanuit Amsterdam en de daarmee samenhangende ontwikkeling van de verblijfsaccommodatie zich een belangrijke positie verworven als een van de meer belangrijke economische pijlers van het dorp.

De eendenhouderij floreert tot in de jaren '20 van de 20^e eeuw in de omliggende dorpen en buurtschappen binnen de regio Waterland (waaronder de dorpjes Den IJp en Landsmeer), die in die tijd vanuit Volendam zijn bevoorraad met het voer voor hun eenden.⁸ Begin van de 20^e eeuw is het met deze tak van inkomsten snel bergafwaarts gegaan door economische factoren, ziekte van de eenden (cholera) en door de strenge winters. In deze periode hebben de industriële activiteiten binnen het dorp zich ook sterk ontwikkeld. Het industriegebied van Volendam bevindt zich ten westen van de oude kom en ten noorden van de oude kom.

De overwegend rooms katholieke bevolking van Volendam groeit in de 19^e eeuw sterk, zo'n zes keer sterker dan die van Edam. De bevolkingsgroei van Edam daarentegen is in de 18^e en de 19^e eeuw gestagneerd en zelfs afgenomen. De stagnerende Edamse economie stimuleerde geen toeloop van nieuwe inwoners, jonge mensen waren eerder geneigd om Edam te verlaten om elders werk te zoeken. Sinds de Eerste Wereldoorlog is de bevolking van Volendam die van Edam voorbij gegroeid en sinds de jaren '30 van de 20^e eeuw heeft Volendam de meerderheid van de zetels in de gemeenteraad.

De groei van de bevolking wordt opgevangen door nieuwe woningen te bouwen op de landerijen achter de dijk in de Zuidpolder. In 1850 is Volendam een typisch dijkdorp met bebouwing op en achter de Haven, het Zuideinde en het Noordeinde. Alleen op het Landje, een eilandje gelegen in het Breekje, zijn enkele woningen gebouwd. Dat gebiedje ontwikkelde zich tot het hedendaagse Doolhof. In het derde kwart van de 19^e eeuw wordt een deel van de haven aan de noordzijde gedempt, waarna er bebouwing is gekomen. Ook langs het Noordeinde heeft er uitbreiding plaatsgevonden. Op het Landje zijn woningen gebouwd evenals langs het Breekje, nu de Meerzijde, en ten noorden van het Breekje is de R.K. Kerk met pastorie en begraafplaats gebouwd. Voor deze uitbreidingen is het Breekje langs de Meerzijde versmald.

De groei van het dorp tot het einde van de 19^e eeuw is niet gepland, waardoor er een wirwar van kleine straatjes ontstaat onder andere ter plaatse van het Doolhof. De latere uitbreidingen gaan per wijk mede onder invloed van het volkshuisvestingsbeleid van het rijk ingevolge de Woningwet 1901.

Tussen 1916 en 1940 groeit Volendam enorm. Het dorp groeit steeds verder landinwaarts en krijgt de vorm van een waaier, die spits toeloopt in de richting van de haven. De uitbreidingen hebben ook hier per wijk plaatsgevonden.

⁸

De zogenaamde “nest”, “puF” of bijvangst, zie ook paragraaf 6.2

De bestaande oude kavelsloten zijn veelal gedempt, waarna er een nieuwe straat overheen is aangelegd. Een voorbeeld is de Dirkslandstraat, de vroegere waterscheiding tussen de landerijen Dirksland en Kerckeland. Grotere en bredere wateren zijn meestal versmald, maar niet gedempt. De IJse en het Breekje zijn nog steeds aanwezig als smalle watertjes in het dorp.

Tegenwoordig is Volendam een plaats met een woon - en werkfunctie voor zijn inwoners, die in de plaatselijke industrie, bouwnijverheid, de toeristische sector of buiten de gemeentegrenzen werken. Het is daarbij goed te bedenken, dat jaarlijks meer dan één miljoen toeristen Volendam bezoeken.

4.3 Structuur en bebouwing in historisch perspectief

De kern van Volendam is een voormalig vissersdorp ontstaan in de late Middeleeuwen. De ruimtelijke structuur in de historische kern wordt bepaald door de dijk langs het IJsselmeer (Zuideinde, Haven, Noordeinde), met haaks daarop een stelsel van wegen, stegen en waterlopen. De primaire structuur is de dijk met haar bebouwing achter of onderaan, of aan de landzijde van de dijk, in een nauwelijks verspringende rooilijn. Door het verloop van de dijk kent de gevelwand wel een enigszins gebogen patroon. De dijk is eenzijdig bebouwd. Vanaf de dijk lopen op regelmatige afstand steegjes naar de lager gelegen delen onder aan de dijk. De (oude) wijken Doolhof, Dril en Meerzijde hebben een kleinschaliger karakter. De verkaveling in deze gebieden meandert meer; er is sprake van een sterker verspringende rooilijn. De ruimtelijke structuur bestaat uit een blokvormig patroon, met daartussen smalle steegjes en straatjes.

De bebouwing van Volendam vond aanvankelijk langs de dijk en de Meerzijde (na 1632) plaats. Rond 1735 stonden de eerste woningen op het Landje, waar (tussen 1850 en 1890) door grondgebrek een dichte bebouwing plaatsvond waardoor de wijk in 1912 terecht werd omgedoopt tot het Doolhof. Dit gebied ontleent zijn naam aan de bebouwing die niet volgens een vast omljnd stratenpatroon tot stand kwam. Dit organisch gegroeide dorpsbeeld is ook te zien in het Dril, langs het Havendijkje, en tenslotte bij de Meerzijde en zijn omgeving. Dit alles vormt het typerende hart van Volendam, samen met de unieke open haven van de voormalige Zuiderzee.

De gebouwen in het gebied staan dicht op de weg en onderling dicht op elkaar. Karakteristiek voor het gebied is een grote diversiteit aan de individueel herkenbare panden. Het gaat daarbij om kleine (vissers-)woningen, dijkwoningen en woningen aan de stegen, maar evengoed om herenhuisachtige bebouwing. Typerend voor de historische kern van Volendam is een woongebouw met één laag met daarop een kapverdieping. Traditioneel is de richting van de kap haaks op de straat. Het dorpsbeeld wordt nadrukkelijk bepaald door zadeldakken. Meestal zijn de gevels opgebouwd met een stenen deel voor het “onder huis” en hout voor de topgevel of gevels volledig uitgevoerd in steen. Er staan gebouwen met klassieke Hollandse trap- en klokgevels en woningen volledig uitgevoerd in hout. Vooral de aanwezigheid van houten topgevels is zeer kenmerkend voor de oude kern van Volendam.

De afwerking en detaillering van de bebouwing is zorgvuldig, maar sober. Het materiaalgebruik in het gebied is eenvoudig: metselwerk, hout en gebakken pannen. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van kleuren zijn groen (voor hout) en aardetinten de meest geëigende kleuren voor de gevel, en oranje voor de pannen. Voor gevellijsten, boeiboorden en makelaars wordt veelal de kleur wit gebruikt.

Vanaf 1900 tot 1940 werden de in typische stijl aangelegde buurten aangelegd in en rondom de vroegere Meer oftewel de Oude kom.

De oorspronkelijke kleinschalige structuur, de dijk met daaraan de voor Volendam zo karakteristieke panden en de herkenbare perceelsgewijze opbouw zijn van grote waarde voor het karakter van het gebied.

4.4 Waardering nederzettingenstructuur

De oorspronkelijke kleinschalige structuur, de dijk met daaraan de voor Volendam zo karakteristieke panden en de herkenbare perceelsgewijze opbouw zijn van grote waarde voor het karakter van het gebied.

Waardering van de nederzettingenstructuur of de cultuurhistorische waarden in de infrastructuur worden gevormd door:

- a. De ruimtelijke structuur van de dijk langs het voormalige IJsselmeer (Noordeinde, Haven en Zuideinde) met haaks daarop een stelsel van wegen, stegen en een waterloop (het Breekje). De primaire structuur is de dijk met haar bebouwing achter of onderaan of aan de landzijde van de dijk in een op enkele plaatsen een enigszins verspringende rooilijn. Door het verloop van de dijk kent de gevelwand een gebogen patroon. De dijk is eenzijdig bebouwd, behalve ter hoogte van Haven 1 t/m 35 en het Zuideinde.
- b. Het niveauverschil dat de dijk veroorzaakt. Het gebied langs de Haven, het Noord – en het Zuideinde ligt hoger dan het achterliggende gebied. Vanaf de dijk lopen op regelmatige afstand steegjes naar de lager gelegen delen onder aan de dijk.
- c. Het kleinschalige karakter van de buurten Doolhof, het Dril en de Meerzijde. De verkaveling in deze gebieden meandert meer, er is sprake van een sterker verspringende rooilijn. De ruimtelijke structuur bestaat uit een blokvormig patroon, met daartussen smalle steegjes en straatjes die veelal bestraat zijn met klinkers of betonnen tegels.
- d. De protestantse kerk aan het Burgemeester Kolfschotenplein 1 herinnert aan de sociale geschiedenis van de oorspronkelijke verkaveling achter de dijk van het Zuideinde.

In de hoofdstukken 8 en 9 van deze verkenning wordt meer specifiek en nog iets dieper ingegaan op het gedeelte van de Oude kom, waarvan wordt beoogd dat aan te wijzen als gemeentelijk monument c.q. cultuurhistorisch attentiegebied, zoals bedoeld in artikel 2 van de “Erfgoedverordening Gemeente Edam-Volendam 2010”.

5 Bodemgesteldheid

5.1 Veen en klei

De bodem aan de oppervlakte in Edam-Volendam bestaat uit veen en klei. In de Purmer, dat voor een deel tot de gemeente Edam-Volendam behoort, wordt zware klei aangetroffen. Dit voormalige meer behoort tot het landschapstype van de droogmakerijen.

In de Zuidpolder en de polder de Zeevang worden veengronden aangetroffen. De beide polders behoren tot het hoofdlandschapstype van de veenpolders met strokenverkaveling. Buitendijks gelegen landen nabij de monding van het Oorgat en ten zuiden van Volendam bevinden zich gronden die bestaan uit klei, dat zich heeft afgezet op veengrond die in de 12^e/13^e eeuw niet bedijkt is en sindsdien buitendijks heeft gelegen. Dit landschap behoort tot het aanwassenlandschap. De gemeente ligt beneden NAP, de Zuidpolder van 1,0 m tot 1,3 m -NAP. De dijken langs de polders liggen allen boven NAP, de dijken van de Zuidpolder 3,9 m +NAP.

Het IJsselmeer is ontstaan toen de Afsluitdijk werd aangelegd en op 28 mei 1932 de Zuiderzee van de Waddenzee is afgesloten. Na de Tweede wereldoorlog ontstaat het Markermeer door de aanleg van de dijk Lelystad-Enkhuizen. Voor Volendam is nadien de Gouwzee ontstaan. Eb- en vloed hebben tot de aanleg van de Afsluitdijk een belangrijke rol in Volendam en vooral rond de Haven.

Van de oorspronkelijke vloot van 258 vissersschepen resteert dan nog een twintigtal IJsselmeervissers en een achttal Noordzeevissers.

Echte zeevis is kort na 1932 verdwenen uit het zoet geworden IJsselmeer. Alleen de aal of paling en de uit Duitsland overgekomen snoekbaars hebben zich er goed ontwikkeld en bieden een zekere compensatie. Daardoor hebben veel Volendammers nog een aantal jaar kunnen blijven vissen en is Volendam gebleven wat het was, een van de meest markante vissersdorpen van Nederland.

De oude kom van Volendam ligt in de Zuidpolder direct aan en achter de dijk van de Gouwzee. Het gebied is overwegend verhard met uitzondering van de Voor-IJ en het Breekje. Ter plaatse van de Brugstraat bevindt zich een kom. Uit recent archeologisch onderzoek is gebleken dat deze kom vermoedelijk via een schutsluis met de haven verbonden is geweest. Aan de dijk grenst de haven van Volendam die wordt ingeklemd door havenhoofden. Op de kop van het linker havenhoofd bevindt zich een misthoornhuisje en op kop van de rechterzijde een Mariabeeld.

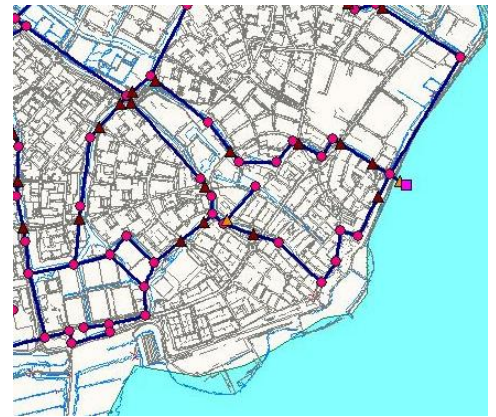
Havenmond met misthoornhuisje en Mariabeeld

5.2 De afwatering

De gemeente behoort tot het gebied van de Schermerboezem. Omdat de gemeente beneden NAP ligt, vindt er al sinds ver voor 1850 een kunstmatige, afwatering plaats. Door een schutsluis in Edam is de Zuidpolder vanuit de Purmeringvaart bereikbaar.

In de Zuidpolder ligt het in 1631 drooggemaakte meertje (Volendammermeertje) dat in 1865 bemalen is door een vijzelmolen die het water in de Zuidpolder bracht. In 2010 is het oude vijzelgemaal vervangen door een elektrisch pompgemaal.

Situatie rond de afwatering van Volendam

De Zuidpolder wordt bemalen door een gemaal en een vijzelmolen (die ook tegenwoordig nog bestaat), die beiden bij Edam hebben gestaan. De buitendijkse aanwassen zijn tot 1945 niet bemalen. Tegenwoordig wateren de buitendijkse aanwassen door middel van een windmolentje (polder bij Edam) en een klein gemaal bij Volendam rechtstreeks af op het Markermeer. Het Westerbuiten behoort tegenwoordig tot de Zuidpolder.

5.3 Oude kom nader beschouwd

Uit een archeologisch onderzoek in maart 2011 naar de mogelijke aanwezigheid van een spuisluis tussen Haven 50 en 54 blijkt dat tot het einde van de 17^e eeuw een spuisluis de afvoer van water van de Voor-IJse en het Breekje regelde. Nadat deze sluis buitengebruik is gesteld zijn twee gemaaltjes opgericht onder andere het gemaaltje Kolfschoten aan het Noordeinde 65.

Deze twee gemaaltjes zijn aangelegd voor de verversing van het water in Volendam, dat toen verontreinigd is door de eendenhouderijen. De vijzelmolen van het Volendammermeertje is sinds 1935 niet meer in gebruik. Hiervoor in de plaats is een elektrisch gemaaltje gekomen dat uitslaat op de Zuidpolder.

Sinds oktober 2010 is de waterhuishouding in de Zuidpolder gewijzigd. Het gemaaltje Kolfschoten en de duiker onder de dijk ter plaatse van Noordeinde 65 zijn verwijderd en er rest nu een gat.

Via een nieuw gemaal aan de Zeedijk vindt de afwatering plaats. Ook het voormalige geëlektrificeerde dieselgemaal bij Edam, dat heeft uitgeslagen op de Molengang, is buiten werking gesteld.

Gat gevelwand bij Noordeinde 65

Toen Volendam vroeger naar Edam heeft afgewaterd, waarbij is uitgeslagen op de Purmerringvaart, is de huidige situatie sterk verbeterd en watert Edam weer naar Volendam en wordt daarnaast rechtstreeks uitgeslagen op het Markermeer via het gemaal aan de Zeedijk.

5.4 Waardering historische en fysische gesteldheid oude kom Volendam

De hoogteligging en de inklinking van de bodem in de 14^e /15^e eeuw ten opzichte van de vroegere Zuiderzee, later het IJsselmeer en thans het Markermeer, hebben een cruciale rol gespeeld in de historie van Volendam. Meer specifiek wordt hierbij bedoeld op de ontwikkeling van het wonen en werken in de Oude kom van Volendam en de afwatering ten behoeve van het gebruik van het land ter plaatse.

Tekening 2011-02: Waardering Openbaar gebied

Volendam dankt haar ontstaan aan de monding van de Voor-IJ in de Zuiderzee. De Voor-IJ heeft de verbinding gevormd tussen Edam en de Zuiderzee waar op een zeker moment een haven is ontstaan. Na de vorming van deze verbinding tussen Edam en de Zuiderzee via het Oorgat heeft de Voor-IJ gediend als vaarverbinding en afwatering van de polders. Tot het einde van de 17^e eeuw heeft een schutsluis in de Haven een rol gespeeld.

Situatie haven en achterliggend gebied 1928

De Edammertrekvaart en het Breekje spelen nu een belangrijke rol in de afwatering van de Zuidpolder.

In de oude kom van Volendam is de loop van de Edammertrekvaart tot aan de Drilbrug en het Breekje van de Drilbrug tot aan het Noordeinde nog nadrukkelijk aanwezig. Deze waterloop vervult een belangrijke rol in de afwatering. De sloot die van de Edammertrekvaart naar de Aalstraat liep is gedempt, waardoor de afwatering van het gebied plaats vindt door een uit buizen bestaand afwateringsysteem.

Situatie haven en achterliggende bebouwing circa 1960

De haven is het centrale punt in Volendam en vervult een belangrijke en dominante rol in de ontwikkelingsgeschiedenis. Een gedeelte van de haven is in de 19^e eeuw aan de noordzijde gedempt. In de jaren '30 van de 20^e eeuw zijn de kaden aangelegd en aan de zuidzijde is de haven na de Tweede wereldoorlog heringericht. Tot op heden bevindt zich hier een hellingbaan voor de schepen, die sinds een aantal jaren niet meer als zodanig wordt gebruikt.

Gedempt noordelijk deel van de haven circa 1930

6 Grondgebruik

6.1 Ontwikkeling

Binnen de gemeente Edam-Volendam kan tot het einde van de 19^e eeuw een driedeling gemaakt worden in het grondgebruik. Edam is vooral een handelsstadje, maar Volendam daarentegen een vissersdorp en het buitengebied werd gebruikt voor de landbouw. In de 21^e eeuw is deze indeling niet meer herkenbaar, wel is een deel van het buitengebied nog in gebruik voor de landbouw. Door de stedelijke ontwikkeling zijn Edam en Volendam aan elkaar gegroeid.

6.2 Agrarisch grondgebruik

In de gemeente Edam-Volendam komt sinds de 14^e/15^e eeuw geen akkerbouw voor omdat de drassige oude veenpolders (de Zeevang en de Zuidpolder) dat verhinderden. Na de eerste ontginning in de 10^e/11^e eeuw zijn de gronden wel gebruikt voor de akkerbouw, maar in de 14^e/15^e eeuw is dat niet meer mogelijk door inklinking en oxidatie van het veen.

Het gebruik van de gronden als weiland, voor veeteelt en hooiwinning, dateert van voor de 19^e eeuw. In de Purmer ligt de nadruk meer op de intensieve veeteelt, omdat hier geen sprake is van drassige veengronden.

Situatie 1835

Aan het einde van de 19^e eeuw komt (ook) in Volendam de eendenhouderij op. In een rapport over de toestand van de landbouw in Nederland is destijds gepleit voor de invoering van eendenhouderijen, onder meer in Volendam.

In Volendam is dit relatief eenvoudig en goedkoop gerealiseerd, omdat de eenden, die voor de eierenproductie bestemd zijn, meestal ondermaatse vissoorten en krabben (zgn. “nest”) als voedsel kregen gevoerd. Deze vis is als bijvangst aangevoerd door de Volendamse vissersschepen en kost weinig geld.

De eendenhouderijen hebben zich ontwikkeld, omdat de afnemers van de eieren relatief dicht in de buurt zaten. Het gaat daarbij dan onder meer om de beschuit- en biscuitfabrieken in de Zaanstreek. De eieren zijn via onder andere Landsmeer en over het toenmalige spoor langs de oude Rijksweg E-10 naar de fabrieken gebracht.

De eenden zijn in speciale hokken gehouden, die deels op de wal en deels in het water zijn gerealiseerd geworden. Dergelijke hokken bestaan al lang niet meer.

Het hoogtepunt van de eendenhouderij ligt in de jaren 1910-1920, toen door de heersende schaarste, de prijzen van de eieren hoog waren.

Een belangrijk nevenaspect van de eendenhouderij is de enorme stankoverlast en verontreiniging van het oppervlaktewater, die de eendenmest indertijd heeft veroorzaakt. Ten behoeve van de verversing van het oppervlaktewater zijn destijds twee gemaaltjes gebouwd, één in het Noordeinde (die onlangs is gesloopt) en één in het Zuideinde, maar die kunnen in die tijd nauwelijks tot verbetering leiden.

Na 1920 wordt de eendenhouderij getroffen door een epidemie als gevolg van de slechte waterkwaliteit. Het verontreinigde water trekt ratten aan, die ziektekiemen onder de eenden verspreiden. Tot aan de Tweede Wereldoorlog gaat het slecht met de eendenhouderij en na 1945 komt er definitief een einde aan.

Naast de eendenhouderij leeft de Volendamse bevolking tot de jaren '30 van de 20^e eeuw voornamelijk van de visvangst. Met de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 en de opkomst van de visserijindustrie aan de Noordzeekust heeft deze bron van inkomsten voor de bevolking in belangrijke mate ingeboet. Na de Tweede Wereldoorlog is het oppervlak agrarisch gebruikte grond met honderden hectaren afgenomen ten behoeve van de dorpsuitleg voor de woonkernen van Volendam en Edam.

6.3 Niet-agrarisch grondgebruik

In Volendam heeft men tot de jaren '30 van de 20^e eeuw vrijwel uitsluitend van de visserij en de eendenhouderij geleefd. Naarmate deze activiteiten beginnen terug te lopen, begint het toerisme in Edam-Volendam een steeds belangrijkere plaats in te nemen. In het begin van de 20^e eeuw kunnen er al tripjes vanuit Amsterdam per boot en per tram naar de kernen van Volendam en Edam worden gemaakt. Na de Tweede Wereldoorlog heeft deze bron van inkomsten sterk aan belang gewonnen, mede door de komst van twee campings op de buitendijkse gronden. Met het teruglopen van het belang van de visserij in Volendam is men zich naast het toerisme ook gaan toeleggen op de industrie, de bouwnijverheid en de logistieke sector.

Het gebruik van de gronden in de oude kom van Volendam is beïnvloed door de visserij en de eendenhouderij. De gronden zijn overwegend bebouwd en verhard voor stedelijke functies zoals wegen, stoepen en stegen tussen de bebouwing.

6.4 Landschaps- en dorpsbeeld

In het noordoostelijk deel wordt op dit moment een woningbouwplan ontwikkeld, waardoor Edam en Volendam nagenoeg geheel aan elkaar worden gebouwd. De aanwassen die buitendijks zijn gelegen zijn in gebruik als camping en voor bedrijvigheid. In de polder Zeevang ligt nog het Fort bij Edam, aangelegd als onderdeel van de Stelling van Amsterdam. De polder Zeevang en Zuidpolder worden van elkaar gescheiden door het Oorgat, dat nog steeds de verbinding vormt van Edam met het Markermeer. Aan de monding bevindt zich een schutsluis.

De oude kom van Volendam weerspiegelt nog steeds de ontwikkeling die het in de loop der eeuwen heeft doorgemaakt, al zijn er op twee plaatsen forse ingrepen gepleegd. De eerste ingreep is in het midden van de 19^e eeuw tot stand gebracht door het dempen van de noordzijde van de Haven. Het gedempte gebied is aan de Havenszijde (de straat) bebouwd en in het derde kwart van de 20^e eeuw is een uitbereiding van het hotel Spaander tot stand gekomen. De tweede enorme ingreep betreft de aanleg van het viaduct, dat het Europaplein via de Zeestraat met de Haven verbindt. Het gebied is hierdoor in tweeën gedeeld en in cultuurhistorisch opzicht behoorlijk verminkt.

situatie 1995

Het gebied ten noord-oosten van de Zeestraat oogt qua stedenbouwkunde situatie en bebouwing authentieker dan het zuid-westelijke deel.

Het gedeelte achter de Zeestraat en de Haven heeft door de enorme schaalvergroting van de bebouwing ter plaatse haar dorps karakter min of meer verloren.

De kleinschalige bebouwing als gevolg van de visserij - en de eendenhouderij is in de bebouwing achter de dijk herkenbaar in het Doolhof, de Meerzijde en het Dril.

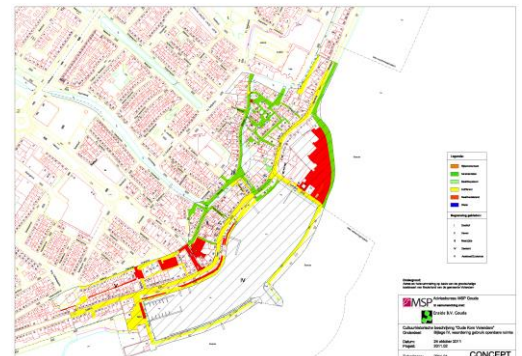
De toeristische invloeden zijn in de bebouwing van de Haven zichtbaar. De woonfunctie bevindt zich overwegend in enerzijds het Doolhof en de Meerzijde en anderzijds in de bebouwing langs het Noord- en het Zuideinde.

Het parkeren van auto's vindt door de gehele gebied van de Oude kom plaats, zelfs op de kade langs de haven. Het aanzien van met name het gedeelte dat de Haven omvat wordt hierdoor in negatieve zin beïnvloed.

6.5 Waardering grondgebruik

In de oude kom van Volendam zijn de gronden voornamelijk gebruikt voor de infrastructuur (*wegen, waterlopen, stoepen, achterpaden, haven, kaden, kademuren en bruggen*), het oprichten van bebouwing voor woningen met tuinen, bedrijfsgebouwen, gebouwen of bouwwerken voor openbare functies (*o.a. traforuimte*) alsmede in beperkte mate voor bomen en groen.

In het algemeen kan worden geconcludeerd, dat de gronden in de openbare ruimten worden gebruikt in lijn met de cultuurhistorische waarden. Een uitzondering in dit opzicht wordt gevormd ter plaatse van de kade langs de haven en een deel van de open ruimte aan de noord- en zuidzijde van de haven, waar veel auto's worden geparkeerd.

Tekening 2011-04: waardering gebruik openbare ruimte

7 Infrastructuur

7.1 Landwegen

Tot het begin van de 20^e eeuw is er in het patroon van wegen nauwelijks iets veranderd. Het wegennet heeft tot dan een overwegend lokale en beperkte interlokale functie, met alleen vanuit Edam aansluiting op de Zesstedenweg, de regionale weg tussen Hoorn en Monnickendam/Amsterdam. In het midden van de 19^e eeuw zijn de Zeevangszeedijk, de Zuidpolderdijk langs de Zuiderzee, de Zesstedenweg (een grindweg) langs de trekvaart en de Oosterweg/Edammerweg in de Purmer verhard. De overige wegen bestaan uit onverharde landwegen en voetpaden.

Tot 1940 worden de Broekgouw (gedeeltelijk) en de weg langs het zuid-westelijk deel van het Volendammermeertje verhard. Edam en Volendam zijn tot de Tweede Wereldoorlog verbonden door het Volendammerpad, nu de Dijkgraaf Poschlaan en de Jupiterlaan. Volendam kent twee puinvoetpaden, één langs de Broekgouw en de andere het nog bestaande Volendammer- en Edammerpad dat de oudste verbinding vormt tussen de beide dorpen. Tegenwoordig bevinden zich geen onverharde wegen meer in Edam-Volendam.

7.2 Wateren

De IJde is een veenstroompje geweest dat in de Zeevang begint en bij Edam in de 13^e eeuw is afgedamd. Het water loopt door naar Volendam waar het is uitgemond in de Zuiderzee en heette het Voor-IJde. Tijdens de opkomst van Edam als handelsstad in de 13^e en 14^e eeuw varen de schepen via de Voor-IJde en via Volendam naar de Zuiderzee.

Deze weg blijkt voor de schepen te lang en een nieuwe, betere verbinding wordt, na toestemming van graaf Willem V van Beieren in 1357, naar zee gegraven, het huidige Oorgat (het ‘andere’ gat). Aan het Oorgat heeft Edam haar bloei in de 15^e en 16^e eeuw te danken. Dankzij de dagelijkse eb- en vloedbeweging is het mogelijk geweest het op diepte te houden. In 1569 is een dam- en een zeesluis in het Oorgat aangelegd.

In de oude kom van Volendam bevinden zich duidelijk herkenbaar watergangen, die zijn terug te voeren op de Voor-IJde en Het Breekje en die nog steeds onderdeel zijn van het afwateringssysteem. De huidige Voor-IJde is ter plaatse van Volendam niet bevaarbaar voor schepen met een diepgang van meer dan 1,00 meter.

7.3 Dijklichamen

In de gemeente Edam-Volendam liggen twee primaire dijken, de Zeevangszeedijk en de Zuidpolderdijk, als onderdeel van de Zuiderzeedijk, na 1932 de IJsselmeerdijk.

Vanaf het midden van de 19^e eeuw zijn de Zuiderzeedijken verbeterd door het vervangen van wier door stenenglooiingen. In Edam-Volendam is dit al voor het midden van de 19^e eeuw het geval, omdat de wegen over de dijken toen al verhard zijn.

De Zuiderzeedijken zijn vaak doorgebroken. De hevigste overstroming in de recente geschiedenis is die van in januari 1916, toen het gebied van Waterland zwaar is getroffen. De zeedijk bij Katwoude breekt op elf plaatsen door en het water loopt geheel Waterland in.

De Edammerweg in de Purmer, waar een dijklichaam was aangelegd voor de tramlijn, keerde het water in eerste instantie tegen een overstroming van de Zeevang. Deze dijk breekt echter ook na enkele dagen door.

De ringdijk om de Purmer ligt echter op een hoger niveau, dan de dijk om het oude land (de Zeevang en de Zuidpolder). De rijke Amsterdamse investeerders hebben daarmee willen voorkomen, dat bij een doorbraak van de Zuiderzeedijken hun investering in de drooggelegde Purmer als eerste onder water komt te staan. Bovendien is door deze hogere dijken de kans kleiner dat overstromingswater over de dijk zal stromen, omdat het water doorgaans dan eerst ongeveer 40 à 50 cm verder moest zijn gestegen.

Om het Volendammermeertje, dat in 1631 is drooggelegd, loopt een lage ringdijk, die iets hoger ligt dan de omgeving. De Zeddeweg loopt over de dijk die de zuidgrens vormt van de Zuidpolder, terwijl de Buitengouwweg voor een deel over de zuid- westelijke dijk om de Zeevang loopt. Ter plaatse van de oude kom van Volendam heet deze dijk het Noordeinde, de Haven en het Zuideinde.

7.4 Tramwegen

Door Edam-Volendam heeft geen spoorlijn gelopen, maar wel een trambaan in de periode tussen 1888 en 1956. In 1888 is aan de Noord-Hollandse Tramweg Maatschappij (NHT) uit Amsterdam een concessie verleend voor de aanleg en exploitatie van één meter brede spoor stoomtramlijn tussen Amsterdam en Edam.

Nog datzelfde jaar is de lijn geopend, waarna de stoombootdienst tussen beide steden is gestaakt.

Het traject van de stoomtram liep langs de trekvaart naar Amsterdam en eindigde bij het station bij het Groot Westerbuiten bij Edam.

In 1893 is de exploitatie overgenomen door de Tweede Noord-Hollandse Tramweg Maatschappij (TNHT). De stoomtram rijdt tot 1932 toen de noodlijdende TNHT is overgenomen door de Noord en Zuid Hollandse Tramweg Maatschappij⁹.

De NZHTM elektrificeert het hele traject en trekt de lijn door naar Volendam. Deze elektrische tram heeft tot 1956 gereden, met uitzondering van de oorlogsjaren 1944 en 1945.

In 1906 is de “normaalsporige” stoomtramlijn Kwadijk-Edam-Volendam geopend, in beheer bij de TNHT, maar in eigendom bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (HSM), haar enige tramlijn. Het huidige Europaplein vormde het eindpunt. Op het traject hebben tussen 1932 en 1944 drie rails gelegen, omdat de elektrische tram naar Volendam over één spoor parallel aan de goederenlijn heeft gelopen. Het reizigersvervoer over dit voormalige stoomtramtraject is in 1932 met de aanleg en opening van de elektrische tram gestaakt. Tot 1944 heeft de HSM (later NS) wel goederen (vooral Volendamse vis) vervoerd. Tegenwoordig wordt al het openbaar vervoer in en rond Edam en Volendam onderhouden door een reguliere busvervoermaatschappij.

7.5 Militaire infrastructuur

Als onderdeel van de Stelling van Amsterdam, een kringstelling van permanente vestingbouw rond de hoofdstad, dat tevens geldt als laatste bolwerk in het geval van aanvallen op Nederland, is het Fort bij Edam gebouwd. Dit fort is gelegen ten noorden van het Oorgat langs de Zeevangszeedijk.

Het fort heeft tot taak gehad *“het afsluiten en het verdedigen van de weg langs de Zuiderzeedijk ten noorden en ten zuiden de haven van Edam”*.

⁹

Het huidige Connexxion

7.6 Waardering infrastructuur

De cultuurhistorische waarden van de infrastructuur zijn in tekening 2011.02 bij deze rapportage nader aangegeven en worden gevormd door:

- a. de haven met havenhoofden en kade;
- b. de dijk (nu het Noordeinde, de Haven en het Zuideinde) die grotendeels bestraat is rode gebakken klinkers;
- c. het verloop van de Edammertrekvaart en het Breekje met bruggen en kademuren;
- d. de kade langs het Breekje ter plaatse van de Meerzijde en het Doolhof;
- e. de bestrating van de Meerzijde, het Dril en het Doolhof, Oude Draaipad en het Kerkepad.

8 *Bebouwingskarakteristiek*

8.1 Belangrijkste onderdelen

De gemeente Edam-Volendam kent vele cultuurhistorisch waardevolle elementen/gebouwen en structuren die, naast cultuurhistorische waarden, ook grote economische betekenis hebben.

De belangrijkste elementen en structuren zijn:

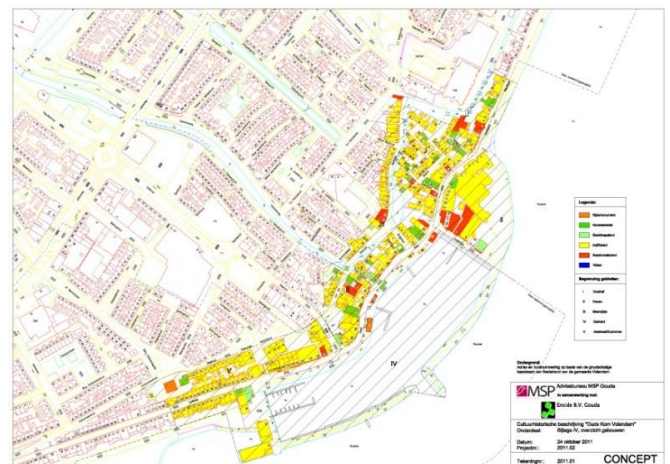
- het beschermd stadsgezicht van Edam;
- het voormalig Fort Edam, onderdeel van de Stelling van Amsterdam en opgenomen op de werelderfgoedlijst van de Unesco;
- de rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten (karakteristieke waardevolle bouwwerken en beeldbepalende bouwwerken in de oude kom van Volendam;
- de geïnventariseerde cultuurhistorische bouwwerken in Volendam zoals aangegeven op de kaart: Rijksmonumenten, karakteristieke waardevolle - en beeldbepalende bouwwerken (tekening 2011 -00);
- de Oude kom van Volendam, voor zover dat betrekking heeft op het beoogde attentiegebied.

Verder bepalen het karakteristieke waterfront en het omliggende historische landschap van droogmakerijen en veenweidenpolders de cultuurhistorische waarde binnen de gemeente. Niet zichtbaar, maar wellicht ook bijzonder, zijn de archeologische monumenten in de bodem.

8.2 Karakteristieke bebouwing

De karakteristieke bebouwing van Volendam is voornamelijk gesitueerd tussen de Gouwzee en de Julianaweg met uitzondering van de wijk Korea in de zuidwesthoek. Van voor de 19^e eeuw dateert de (houten) kerk aan het Burgemeester Kolfshotenplein. Vanaf het midden van de 19^e eeuw tot de Tweede wereldoorlog is langs de Zeedijk, het Eiland (thans het Doolhof) en de Meerzijde bebouwing opgericht en in het midden van de 19^e eeuw is een stuk van de Dijk (thans de Haven) tweezijdig bebouwd. Tussen 1870 en 1935 zijn achter de dijk kleine wijken opgezet, waarin verspreid liggende detailhandel, geconcentreerde scholenbouw en de nieuwe R.K. Kerk zijn gerealiseerd.

Karakteristiek voor het “oude” Volendam zijn de zgn. visserswoningen, bestaande uit één bouwlaag met een zolder onder een zadeldak, een bakstenen gevel bekleed met een houten topschot, windveren en een makelaar. De nok staat haaks op de weg en de daken zijn gedekt met eenvoudige rode pannen. De dijkwoningen aan de Haven en het Noordeinde hebben aan de achterzijde overwegend twee bouwlagen met kap en de nok haaks op de straat. Bijzonder zijn de vele steegjes en trappen tussen de panden.

Tekening 2011-01: waardering gebouwen

De detaillering en de gevelopbouw van de gebouwen varieert. Meest gangbare is de gevelopbouw met een stenen deel voor het “onder huis” en hout voor de topgevel of een gevel volledig uitgevoerd in steen. Er staan gebouwen met klassieke Hollandse trap- en klokgevels en woningen volledig uitgevoerd in hout. De afwerking en detaillering van de bebouwing is zorgvuldig, maar sober.

Tussen de gebouwen onderling zijn grote verschillen waar het gaat om de zorgvuldigheid van de detaillering en toegepaste materialen. Grove detailleringen vallen vooral op bij karakteristieke onderdelen van gebouwen als boeiboorden, gevellijsten en makelaars. Dit geldt ook voor kozijnen en roedes.

Het materiaalgebruik in het gebied is doorgaans eenvoudig: metselwerk, hout en gebakken pannen. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van kleuren zijn groen (voor hout) aardetinten en rood de meest geëigende kleuren voor respectievelijk de gevel en dakpannen. Voor gevellijsten, boeiboorden en makelaars wordt veelal de kleur wit gebruikt. In de vensters is inmiddels veelal isolerende beglazing geplaatst.

De panden aan de Haven zijn verbouwd tot winkel of horecabedrijf (brede open puien) en hebben incidenteel nog een bovenwoning. Deze panden zijn voorzien van topgevels met de nokrichting haaks op de straat en met enige sierelementen. Na 1920 zijn veel van deze panden ontstaan door samenvoeging van kleinere panden. De horecapanden aan de Haven 1 t/m 30 hebben twee bouwlagen met kapverdieping, veelal bakstenen (trap)gevels met enige ornamenten.

In de Oude kom van Volendam is na 1945 veel aan de woningen veranderd. De gevelbekleding en de raamverdeling zijn vrijwel overal gewijzigd. Opvallend is dat elk pand apart behandeld is, zodat van een eenheid in architectuur geen sprake meer is. Middenstands- en notabelen woningen, bijzondere objecten of gebouwen met bijzondere functies zijn in de oude kom praktisch niet aanwezig met uitzondering van het pand aan het Noordeinde 11 waar een huisartsenpraktijk annex woning was gehuisvest. In het zuiden van het attentiegebied bevindt zich de protestantse kerk aan het Burgemeester Kolfshotenplein 1.

Over het Breekje verbindt een aantal houten bruggen de verschillende gebieden. De eerste Woningwetwoning van Nederland ligt aan de H.J. Calkoengracht.

8.3 Waardering bebouwingskarakteristiek

De cultuurhistorische waarden in de bebouwing worden gevormd door:

- a. de bebouwing die dicht op de weg en onderling dicht op elkaar staat, gescheiden door stegen/steegjes;
- b. de grote diversiteit aan de individueel herkenbare panden zoals kleine (vissers)woningen, dijkwoningen en woningen aan de stegen en incidenteel herenhuisachtige bebouwing;
- c. de gerichtheid van de bebouwing op de straat met de entree aan de voorzijde van de panden, één bouwlaag met een kapverdieping, de nok met zadeldaken haaks op de straat. In de stegen langs de dijk en in het gebied achter de dijk verschilt de positie van de entree;
- d. de verticale geledingen in de gevels van de panden aan de straatzijde alsmede de grotere uitbouwen aan de panden voor horeca en detailhandel langs de Haven verstoren het beeld;

- e. de streekeigen architectuur van de panden in de vorm van een stenen deel voor het “onder huis” en hout voor de topgevel of een gevel volledig uitgevoerd in steen. Zoals hiervoor al is opgemerkt, zijn de afwerking en detaillering overwegend zorgvuldig, maar sober. Grove detailleringen vallen vooral op bij karakteristieke onderdelen van gebouwen als boeiboorden, gevelijsten en makelaars. Dit geldt ook voor kozijnen met vensters met roeden. Ten aanzien van het materiaalgebruik kan worden geconcludeerd dat die eenvoudig is: metselwerk, hout, gebakken pannen in hiervoor beschreven, overwegend traditionele kleuren.

9 *Cultuurhistorische rapporten deelgebieden I t/m V*

9.1 Vooraf

Voor de waardenstelling en de exacte scores per onderdeel en/of per deelgebied wordt verwezen naar de verschillende cultuurhistorische rapporten, die voor dit doel zijn opgesteld¹⁰. Met onderstaande paragrafen wordt beoogd in meer beschrijvende zin deze waarderingen en bijbehorende scores toe te lichten en zonodig te verduidelijken.

Waar dit rapport en de bedoelde cultuurhistorische rapporten onverhoopt met elkaar in tegenspraak zijn of voor meer interpretaties vatbaar zijn, is de inhoud van het betreffende cultuurhistorische rapport bepalend c.q. doorslaggevend.

9.2 Doolhof

Het Doolhof is een belangrijk onderdeel van de oude kom van Volendam. Het is de eerste uitbreiding van het dorp Volendam in het midden van de 19^e eeuw en wordt ingeklemd aan de noord- en westzijde door het Breekje/Kerkepad, aan de zuidzijde door de Brugstraat en aan de oostzijde door de achterzijde van de bebouwing van de Haven.

Het Doolhof is bereikbaar aan de west- en noordzijde via enkele bruggen over het Breekje en vanaf de Haven via het Kerkepad en het Doolhofpad en enkele steegjes tussen de panden langs de Haven. Bebouwing bestaat uit woningen met een begane grond en een zolderverdieping. De woningen zijn zonder een vast patroon gebouwd en gescheiden door smalle beklinkerde steegjes.

De esthetische kwaliteiten zijn zichtbaar in de streekeigen architectuur, de vorm van zadeldaken met rode pannen en nokken haaks op de straat, topgevels met groen houten voorschot, crème geschilderde boeiboorden, windveren en makelaars. De bestrating bestaat uit rode gebakken klinkers en wordt in de Brugstraat en het Oude Draaipad ingeklemd tussen de panden en ter plaatse van de Dril tussen stoepen langs de panden. De bakstenen kademuur van het Breekje is gebouwd van rode gebakken klinkers. Op de kruising van de Dril/Oude Draaipad/Edammergracht bevindt zich de Drilbrug.

De recente nieuwbouw (nummers 67 en 68) bestaat uit twee bouwlagen een kapverdieping. Bijzonder zijn de drooglijnen voor de was die soms op stokken zijn gebonden. Het gebied is alleen voor voetgangers en fietsers toegankelijk.

9.3 Haven

Het gebied Haven vormt een belangrijk onderdeel van de oude kom van Volendam en wordt begrensd door de Brugstraat, Haven, Zeestraat, Dril en het Breekje langs de Meerzijde. Het gebied maakt, sinds het ontstaan van het dorp Volendam in de 16^e eeuw, deel uit van de oude kom van Volendam. De bebouwing is direct aan de dijk (Haven) gelegen, het achterliggende gebied is bereikbaar via de Brugstraat, Oude Draaipad, Spieringpad en enkele steegjes tussen de panden langs de Haven.

De bebouwing aan de Haven staat in hoofdzaak ten dienst aan de horeca en detailhandel en heeft een souterrain. Boven enkele bedrijven wordt gewoond. De panden hebben naast het souterrain een begane grond en een zolderverdieping onder een zadeldak.

¹⁰ Waar in deze rapporten wordt gesproken over bebouwing met de kwalificatie “indifferent” wordt bedoeld op bebouwing die ter plaatse aanwezig en “noch beeldverstorend, karakteristiek of beeldbepalend is”.

De esthetische kwaliteiten zijn zichtbaar in de streekeigen architectuur, de vorm van zadeldaken met rode pannen en nokken haaks op de straat, topgevels met groen houten voorschot, crème geschilderde boeiboorden, windveren en makelaars. De bestrating bestaat uit rode gebakken klinkers en wordt in de Brugstraat en het Oude Draaipad ingeklemd tussen de panden en ter plaatse van het Dril tussen stoepen langs de panden. De bakstenen kademuur van het Breekje is gebouwd van rode gebakken klinkers. Op de kruising van het Dril/Oude Draaipad/Edammergracht bevindt zich de Drilbrug.

Het gebied is, exclusief het Dril, alleen voor voetgangers en fietsers toegankelijk. De bebouwing in de Brugstraat en het Dril staat ten dienste van wonen en horeca. Aan het Oude Draaipad bevinden zich woningen/appartementen.

9.4 Meerzijde

De Meerzijde is een belangrijk onderdeel van de oude kom van Volendam. Het vormt met het Breekje de westelijke begrenzing als eerste uitbreiding van de oude kom van Volendam sinds het begin van de 19^e eeuw. De Meerzijde wordt aan de noordzijde begrensd door de begraafplaats, aan de zuidzijde door de Edammergracht, aan de oostzijde door het Doolhof en aan de westzijde door de bebouwing van de C.J. Conijnstraat. Het lint is aan de westzijde bebouwd en aan de zuidzijde begrensd door het Breekje.

In lint zijn twee delen te onderscheiden:

- 1) de percelen Meerzijde 1 t/m 23;
- 2) de percelen Meerzijde 25 t/m 34.

Ad 1.

Het profiel van dit deel van de Meerzijde bestaat uit een kademuur, een beklinkerde straat, een stoepenzone en panden met aan de achterzijde kleinschalige aanbouwen en tuinen. De straat wordt gebruikt door bewoners en de bewoners van het naastgelegen Doolhof dat via drie bruggen bereikbaar is. De straat is beperkt toegankelijk voor het gemotoriseerde verkeer en goed te gebruiken door fietsers en voetgangers. Het kleinschalige karakter van het lint wordt benadrukt door de bebouwing langs de Meerzijde. Deze bebouwing bestaat uit woningen met een begane grond en een zolderverdieping onder een zadeldak met de nok haaks op de straat. Op de hoek met de Sijmen Molstraat bevindt zich een pand met detailhandel. De nieuwbouw ter plaatse van nummer 17-18 wijkt hiervan af.

Ad 2.

Het profiel van dit deel van de Meerzijde bestaat uit een kademuur, een beklinkerde straat, een stoepenzone en panden zonder tuinen. De straat heeft een verkeersfunctie voor doorgaand verkeer en wordt gebruikt door bewoners, bezoekers en voor de bevoorrading van de bedrijven aan de Haven.

Ter hoogte van de Brugstraat is het Breekje overkluisd en ingericht voor het gemotoriseerde verkeer. Aan de noordzijde sluit dit deel van de straat aan op de Brugstraat en aan de zuidzijde op de Edammerweg/Drilbrug.

Er bevinden zich panden met twee bouwlagen en een kap en enkele panden in één bouwlaag met een kap. In dit deel van de Meerzijde bevindt zich op de begane grond een horeca gelegenheid, een bakkerij en detailhandel terwijl er beperkt op de verdieping wordt gewoond.

9.5 Zeekant

Het gebied Zeekant wordt in hoofdzaak begrensd door de voormalige Zuiderzee, het Noordeinde, het Breekje, de voorgevelrooilijn aan de westzijde van de Haven en het Zuideinde. De haven met de dijk (Noordeinde, Haven en Zuideinde) vormt een onderdeel van een uniek gebied met bebouwing en bijbehorende functies.

De haven is ontstaan aan de monding van de Voor-IJ naar de voormalige Zuiderzee en vormt de bakermat van het ontstaan Volendam. De eerste bebouwing, Haven 1 t/m 30, is opgericht langs de Haven nadat het noordelijk deel van de haven in het midden van de 19^e eeuw is gedempt. Nadien heeft Hotel Spaander zich kunnen ontwikkelen. In de jaren '30 van de 20^e eeuw zijn de kaden langs de haven aangelegd door het dempen van een deel van de haven. Het zuidelijk deel van de haven is na de Tweede wereldoorlog heringericht. Door de aanleg van de afsluitdijk in de jaren '30 van de 20e eeuw nam de betekenis van de visserij af en heeft Volendam zich, naast een bescheiden rol voor de visserij, tot een toeristisch-recreatief centrum aan de voormalige Zuiderzee ontwikkeld.

De haven met het Noordeinde, de Haven en het Zuideinde vormen hét economische - en sociale middelpunt van Volendam door de scheepvaart, de recreatievaart, het toerisme en de recreatie.

De bebouwing in het gebied Zeekant staat ten dienste aan de havenfunctie, de recreatievaart, het toerisme en de recreatie (horeca) en toont langs de Haven 1 t/m 30 en het Noordeinde de typische streekeigen architectuur van deels houten (top) gevels en deels bakstenen gevels uit de jaren '30 van de 20^e eeuw met kappen met rode pannen.

De bebouwing op de hoek van de Haven en het Havendijkje is in een aangepaste architectuur gebouwd en wijkt, evenals het achterliggende hotel, af van de authentieke bebouwing. De visafslag op de kade langs de Haven is in streekeigen architectuur gebouwd. Uniek is de klokkenstoel. De bebouwing op de hoek van de haven en het Zuideinde en de loodsen in het zuidelijk deel tonen de herinnering aan de bedrijvigheid rond de visserij.

Op de havenhoofden bevinden zich een eigentijds misthoornhuisje en een vroeg 20^e eeuwse Mariabeeld.

Rijksmonumenten zijn de klokkenstoel en de visafslag langs de kade, karakteristieke waardevolle bouwwerken zijn Haven 15 t/m 17, Noordeinde 11, Zuideinde 9.

Beeldbepalend bouwwerken zijn Havendijkje 1 en Zuideinde 3, 5 en 7.

De dijk (Noordeinde, Haven en Zuideinde), de havenhoofden en de kaden zijn bestraat met rode gebakken klinkers. Het Noordeinde en het zuidelijk deel van de haven en het Zuideinde zijn bestraat met betonklinkers.

9.6 Aalstraat/Zuideinde

Het gebied Aalstraat/Zuideinde wordt in hoofdzaak begrensd door de Aalstraat, Zuideinde, Haven en Zeestraat. Tot de afsluitdijk is gebouwd is de dijk de eerste waterkerende functie waaraan en waarachter kleinschalige woningen waren gebouwd. In de loop der tijd is de schaal en de maat van de bebouwing gewijzigd en fors toegenomen. Hierdoor is het gebied in cultuurhistorisch opzicht deels verminkt.¹¹

¹¹ Op het kaartmateriaal behorende bij deze verkenning wordt dergelijke bebouwing gekwalificeerd als “beeldverstorend”. Bij hernieuwbouw is in zo'n geval dan sprake van een extra aandachtspunt.

Dit komt onder meer tot uiting in de aansluiting van de Zeestraat met de Haven door middel van een viaduct, de grote bouwmassa's aan dezelfde Zeestraat, de achterzijde van de Haven 118 t/m 172, Zuideinde 2a t/m 10 en Pellersplein/Havenstraat.

Het gebied, exclusief de panden aan de Haven 118 t/m 172, wordt in hoofdzaak bewoond. De functie van de panden aan de Haven 118 t/m 172 is horeca en/of detailhandel. Via enkele steegjes tussen de bebouwing is de Aalstraat bereikbaar. De weg is geschikt voor gemotoriseerd en langzaam verkeer en voetgangers.

De panden aan de Aalstraat en het Zuideinde hebben zadeldaken met pannen, nokken haaks op de straat en topgevels met makelaars. De kerk aan het Burgemeester Kolfshotenplein 1 is een rijksmonument en de voormalige school aan de Aalstraat 23 is een gemeentelijk monument (karakteristiek waardevol bouwwerk). Het openbaar gebied is overwegend bestraat met betonklinkers.

10 Conclusies en advies

10.1 Conclusies

In dit hoofdstuk zal kort worden stilgestaan bij de conclusies die vallen af te leiden uit de opgestelde cultuurhistorische rapporten van de afzonderlijke deelgebieden en daarmee voor het “*attentiegebied Oude kom Volendam*” als zodanig.

Resumerend is het “*attentiegebied Oude kom Volendam*” van algemeen belang vanwege:

1. de functie als cultuurhistorisch waardevol gebied in de oude kom van Volendam;
2. de overwegende architectonische gaafheid van het gebied in de vorm van de bouwmassa's, de kapvormen, de nokrichting en de verschijningsvorm;
3. de bouwstijl en de bouwtrant door de streekeigen architectuur in de vorm van zadeldaken met rode pannen, de nokken haaks op de openbare ruimte en houten voorschotten in topgevels;
4. de esthetische kwaliteiten in de streekeigen architectuur, de materialisering van de bouwmassa's, de bestrating en de haven met omringende bebouwing;
5. de unieke bouwtechniek en de bouwtypen zoals de kerk aan het Burgemeester Kolfshotenplein 1 met de naastgelegen school aan de Aalstraat 23, de woningen aan het Doolhof met kelders, panden langs de dijk met souterrain;
6. de authenticiteit/oorspronkelijkheid van de bebouwing - en de infrastructuur van de oude kom, exclusief de aansluiting van de Zeestraat op de Haven en het gedempte deel aan de noordzijde van de haven;
7. de herkenbaarheid in het cultuurhistorische attentiegebied van de 19^e en begin 20^e eeuwse situatie van de oude kom van Volendam als midden 19^e eeuwse uitbreiding achter de Haven en het Noordeinde met het Doolhof, het Kerkepad en de Meerzijde.
8. het karakteristiek historische complex en de historische stedenbouwkundige structuur doordat de oude kom van Volendam overwegend onaangetast aan de voormalige Zuiderzee ligt met een haven, twee havenhoofden en een dijk met het achterland. Het weerspiegelt de 19^e eeuwse stedenbouwkundige structuur van de Voor-IJ en Het Breekje en de bebouwing langs de dijk. Afbreuk doen:
 - a. het gedempte noordelijk deel en het heringerichte zuidelijk deel van de haven;
 - b. de forse bebouwing op de hoek van de Haven/Havendijkje, de Zeestraat, de achterzijde van de Haven 118 t/m 172, Zuideinde 2a t/m 10 en Pellersplein/Havenstraat;
 - c. de aansluiting van de Zeestraat aan de Haven door een viaduct;
10. de betekenis voor Volendam door de situering aan de voormalige Zuiderzee met de haven met havenhoofden en de aan de haven daaraan grenzende bebouwing langs de Haven, het Noord- en Zuideinde en het kleinschalige karakter van het Doolhof;
11. de ligging van het attentiegebied in de oude kom van Volendam, ingeklemd tussen de voormalige Zuiderzee, de haven en de huidige CJ. Conijnstraat. Hierdoor is het afgeschermd geweest voor grootschalige sloop en nieuwbouwactiviteiten met uitzondering van de grootschalige nieuwbouw op de hoek van de Haven/Havendijkje, de Zeestraat en de achterzijde van de Haven 118 t/m 172/Zuideinde 2a t/m 10 en Pellersplein/Havenstraat. In het algemeen hebben de inwoners de karakteristieke historische uitstraling gerespecteerd mede vanwege de economische belangen (het toerisme);

12. de historische herinneringen aan de nederzettingsstructuur met haar cultuurhistorische waarden maar vooral ook door de economische - en sociale geschiedenis die herkenbaar is in de visserij (de palingvangst en de risico's van de visserij op zee), de klederdracht en de muzikale herinneringen (onder meer palingsound);
13. de historische ontwikkelingen op sociaal, cultureel, bestuurlijk en economisch gebied. Hierdoor vormt het attentiegebied in de oude kom Volendam een trekpleister door de kleinschalige uitstraling en de sfeer als haven met de daarbij behorende bedrijvigheid en de klederdracht die herinneren aan de (paling) visserij op het voormalige IJsselmeer, het toerisme dat zich sinds het einde van de 19^e eeuw heeft ontwikkeld.

10.2 Advies

Samenvattend wordt geadviseerd om een gedeelte van oude kom van Volendam, waarvan de begrenzing eerder hiervoor is beschreven, conform de artikelen 1 en 2 van de “Erfgoedverordening Gemeente Edam-Volendam 2010” en door middel van opname in het bestemmingsplan Oude kom Volendam *aan te wijzen* als “cultuurhistorisch attentiegebied” vanwege zijn schoonheid, de betekenis voor de wetenschap en zijn cultuurhistorische waarden.

Verantwoording

In eerste instantie heeft de gemeentelijke Monumentencommissie een voorselectie gemaakt van de objecten die mogelijk in aanmerking komen te worden beschermd als gemeentelijk monument.

In het verlengde hiervan en in samenspraak met de eerder genoemde Monumentencommissie is in samenwerking tussen de gemeentelijke organisatie en Advies bureau MSP te Gouda een bureau-inventarisatie gemaakt van het gebied van de oude kom van Volendam.

De veld-inventarisatie van de oude kom van Volendam is uitgevoerd in de periode mei – augustus 2011 door Adviesbureau MSP te Gouda.

In dit kader is het gehele gebied opgenomen door het maken van foto's van elk pand of object en van straten, stegen en waterlopen. (Deelrapporten 3 en 4)

Bij de inventarisatie van de panden en objecten in het gebied van de oude kom van Volendam is gekeken naar gaafheid, detaillering en de eventuele architectuur- of (lokale) historische en/of architectuurhistorische waarden.

Literatuur

- Beeldkwaliteitsplan gemeente Edam-Volendam
- Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland, gemeente Edam-Volendam, gemeentebescrijving augustus 1991
- Waterplan Edam-Volendam, Gemeente Edam-Volendam, Uitwaterende Sluizen, Waterschap De Waterlanden, Grontmij Noord-Holland, Alkmaar, 22 juni 2007
- Voorbereidingsbesluit met toelichting voor de oude kom Volendam van juli 2010
- Brochure Beeldkwaliteitsplan provincie Noord-Holland van maart 2004
- Structuurvisie Edam-Volendam van 21 april 2009
- Verslag van de Open Monumentendag met als thema "De smaak van de 19^e eeuw", 11 september 2010
- Beleid onroerend cultuurhistorisch erfgoed Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier van 7 augustus 2007
- Inspectierapport Instandhouding rijksmonumenten Gemeente Edam-Volendam Erfgoedinspectie/Monumenten, februari 2008
- Monumenten in Nederland. Noord-Holland, Ronald Stenvert, Chris Kolman, Saskia van Ginkel-Meester en Elisabeth Stades-Vischer, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist / Waanders Uitgevers, Zwolle 2006
- Nota cultuurhistorische regio profielen, Cultuurhistorische regioprofielen Noord-Holland, provincie Noord Holland, 12 april 2004
- Rijksmonumentenlijst Edam-Volendam, juni 2011
- Welstandsnota Edam-Volendam
- Cultuurhistorische rapporten van panden en objecten in Volendam, Adviesbureau MSP, februari 2011
- Bouwstenen voor een Monumentenbeleid gemeente Edam Volendam 2010-2013

Colofon

Titel	:	Gemeente Edam-Volendam Gebiedsbeschrijving “Attentiegebied Oude kom Volendam”
Opdrachtgever	:	Gemeente Edam-Volendam, afdeling VROM, de heer R.H. de Boer
Datum	:	december 2011
Begeleidingsgroep	:	mw. E. Oostendorp, mw. S. Hoekstra en C. Wals
Auteur	:	D.H.J. Visse, Adviesbureau MSP
Eindredactie	:	C. Wals, bureau R ² OB (bureau voor Ruimtelijke ontwikkeling, Ruimtelijke projectleiding, Omgevingsrecht en Beleidsadvisering)
Contactgegevens	:	Adviesbureau MSP, Turfmarkt 52, 2801 HB Gouda Telefoon: 0182 - 524 096 / 06-53 28 42 07 www.monumentenzorg.com Bureau R ² OB, Purmerland 97, 1451 MJ Purmerland Telefoon: 0299 – 436 126 / 06-51 18 10 04 www.r2ob.nl

